

A MAGYAR CSEMEGESZŐLŐ

A MAGYAR SZŐLÉSZEK ÉS BORÁSZOK februárban ünnepelték meg szűkebb körükben Mathiász János születésének százéves fordulóját, s szüretkor készülnek országos ünnepségen áldozni a kiváló magyar szőlész emlékének. Mathiász emléke ezt valóban meg is érdemli, mert kétségtelen, hogy a magyar csemegeeszőlő termesztésében korszakos jelentőségű volt a munkássága. Előtte a magyar csemegeeszőlőfajták száma nem gyarapodott másképpen, nem fejlődött minőségben a kor szerint másképpen, mint kész és ismert idegen fajták behozatalával, betelepítésével, honosításával. Mathiász mélyebben fogta meg ezt a kérdést, a nyugatról hozott legjobb fajták keresztezésével elemeire bontotta tulajdonságaikat, s kiválasztással olyan új, immár a magyar földön előállított fajtákat állított elő, amelyekkel felülmúlni igyekezett az ismert legjobb és legszébb csemegeeszőlőket is.

Mathiász emlékezete időszerűvé teszi, hogy röviden visszatekintsünk a magyar csemegeeszőlő egész múltjára, annál inkább, mert a gyakorlat embere a jelenben él, s nagyon könnyen feledi a múltat, amelyből pedig később is sok tanulság meríthető. Ne higyjük, hogy a magyar csemegeeszőlő kérdései csak korunk emberét foglalkoztatják; ellenkezőleg, a magyar csemegeeszőlő múltja visszanyúlik a magyar történet kezdeteibe. A szőlő általában a legrégebbi termesztett gyümölcsök közé tartozik, s bár a biblia az almafát tette meg a tudás fájának, kétségtelen, hogy éppen a régebbi évezredekben a szőlő nagyon fontos nyersen fogyasztott gyümölcs is volt, s nem korunk fedezte fel a csemegeeszőlő értékét és fontosságát.

A honfoglaló magyarság szőlő szavunk bolgár-török eredete szerint már az őshazában ismerte ezt a növényt, azonban Magyarország területére az első szőlőfajták, mint általában első gyümölcsfajtáink, a Balkánról jutottak. Szőlőnevekkel már a középkori írásokban találkozunk, de kevés esetben tudjuk megállapítani, vajjon fajtanévnek tekinthetők-e. Talán ilyen és pedig talán éppen csemegeeszőlő lehetett az Oklevélszótárban olvasható asszonyszőlő és leányos szőlő, biztosan csemegeeszőlő a kecskecsecsű, amelynek neve a Schlagli latin-magyar szójegyzék kódexének, a Hortulariumnak lapszélén olvasható.

Első elterjedt és közkedvelt csemegeeszőlőnk kétségtelenül a kecskecsecsű volt, amelynek ma is három színváltozata ismeretes, a kék vagy fekete, a piros és a fehér. Ez egyik legkiválóbb képviselője a nagy-

fürtű, nagy- és hosszúbogyójú, keményhúsú, vastagbőrű, későnérő ősi csemegeszlőknek. Már az ókorban elterjedt kaukázusi hazájából a Földközi-tenger északi és afrikai partvidékén messze nyugatra, ahol marokkói szőlőnek nevezik. Mi a délszlávból fordítottuk a nevét, amelyet a német és a francia tőlünk vett át. A német már a XVI., a francia csak a múlt században. Gesner Konrad 1561-ben Németország kertjeiről írt munkájában több magyar származású gyümölcsöt említ, ezek közt találjuk Woysset, boroszlói polgár kertjében: „Aliae ex Hungaria, acinis longis admodum, appellat ab ea figura Geissduten“. A francia szőlészek Pis de chévre alakban fordították nyelvükre.

A XVI. században már sok ismert szőlőfajtánk nevével találkozunk a családi levelekben és a szójegyzékekben. Ez a század talán éppúgy megbecsülte a jó gyümölcsöt, mint korunk, nyilván ennek jele, hogy Szikszai Fabricius Balázs, sárospataki tanár részletesen közli szójegyzékében a környéken ismert gyümölcsfajták neveit, köztük a szőlőfajtákét is. A XVI—XVIII. században nálunk elterjedt és közkedvelt csemegeszlőfajták nevei sem hiányoznak a névsorból. A XVIII. század két kiváló magyar szőlészének, Komáromy Jánosnak és Matolai Jánosnak értekezéseiből viszont kiderül, hogy ebben a három században változatlan maradt a magyar csemegeszlők száma.

A kecskececsű után hamar elterjedt nálunk a muskotályszőlő. Ez is már az ókorban jutott Európába, ahol az újkorban délről a balkáni, itáliai és spanyolországi úton hozták Közép-Európába. Ez magyarázza sokféle nevét. Magyarban sárga muskotály, franciában Muscat Lunel a hivatalos neve. Bogyói nagyok, gömbölyűek, húsosak, izük erősen muskotályos zamatú. Magyar szakmunkákban olvasható, hogy Franciaországból került volna hozzánk. Ez annyira téves, hogy éppen ellenkezőleg a balkáni úton hozzánk korán eljutott muskotályszőlőnköt vitték Németországba. Gesner már említett munkájában Woysset boroszlói kertjének magyar származású szőlőfajtái közt a kecskececsűn kívül a muskotályt is megnevezi: „Muscatellinae ex Hungaria“.

Híres szőlőnk volt ebben a korban a góhér. Matolai azt írja róla, hogy az első helyet érdemli a magyar csemegeszlők közt. Bogyói hosszúkásak, sárgásfehérek, igen édesek; korán, már augusztusban érnek. Nagy elterjedése az országban arra mutat, hogy régen eljutott hozzánk a Balkánról. Ezt igazolja különben többféle neve is. Fabricius Tokaj vidékéről góhér néven említi, ugyanakkor azonban Calepinus magyar munkatársa dunántúli bajorszőlő nevét jegyezte fel, amely ott ma is használatos és bajnár, bajnák alakban is feljegyezték. Mind a góhér, mind a muskotály nem kizárólag csemegeszlő, hanem csemege- és borszőlő.

A góhér mint a legkorábbi csemegeszlő még a múlt században is nevezetes szerepet játszott a magyar csemegeszlők közt. Mikor divatos lett a gyümölcsfák és szőlő cserepes nevelése és korai hajtatása, nem volt erre a célra alkalmasabb szőlőfajtánk. Entz Ferenc feljegyezte, hogy Tolmácson már május elejére megérett a korai őszibarack és szőlő. „Mikor még Tolmácson Nógrádban a Szent-Iványi-féle méltán

híres fanövelde fennállott, évenként május első napjára érett öszibarackot és szőlőt küldtek fel Felsőes Urunknak kedves és természetes hódolat s áldozat képében. A gyengéd és szerény tolmácsi hódolat a korai Chevreuse és a góhér volt, amint azt bizonyosan tudjuk.“

Szintén már Fabricius feljegyezte a romonyaszőlő nevét is. Neve egyenesen a Balkánra, Ruméliára és Romániára utal, ahol Razaki a neve. Nagyfürtű, nagy és igen hosszú bogyójú, kékesvörös, vastaghéjú, későnérő szőlő. Sokáig eltartható, s ezért nagyon becsülték. Különösen Tokaj vidékén és Erdélyben terjedt el, úgy látszik Erdélyen át jutott Tokaj vidékére, ahol terjedésének elérte északi határát.

Van fehérszínű változata is, ennek nálunk bolgárszőlő volt a neve, s szintén már Fabricius feljegyezte ezen a néven. Később is találkozunk ezzel a csemegezőlőnkkel, hol bolgár vagy bogár, hol fehér romonya néven. Fabricius uva dactylina latin nevét jegyezte fel, ami világosan mutatja, hogy hosszúbogyójú. Korunkban már nemcsak nálunk ritka, hanem a Balkánon is. Az újabb időben Bulgária más csemegezőlővel hódította meg a világot, az Afuz Alival, most ezt hívják bolgárszőlőnek.

Visszatekintve régi csemegezőlőinkre, azt kell mondanunk, hogy már a XVI—XVIII. század magyarságának gazdag és értékes sorozat állott rendelkezésére a csemegezőlőkből. Volt nagyon korai szőlője, a góhér, amely ezenkívül édes ízével is kitűnt; volt illatos középérésű szőlője, a sárga muskotály, aki tehát a muskotályos zamatot kedvelte, élvezhette; volt késői érésű, főként fekete, hosszúbogyójú szőlője, a romonya és a kecskecsesű, mindkettő, de különösen a kecskecsesű télen át élvezhető volt, a szőlőkedvelőnek nem kellett tehát télen sem lemondania egészséges csemegejéről.

Mindezek a csemegezőlőfajták, mint részben már nevük hirdeti, a Balkánról jutottak hozzánk, nálunk azonban a jobb gondozás következtében szebb és jobb termést hoztak, mint hazájukban, s így méltán tekintették nyugati szomszédaink magyar szőlőfajtáknak. Vittek is tőlünk Bécsbe és Sziléziába nemcsak szőlőfürtöket, hanem töveket is, noha ezekkel nem nagyon boldogulhattak. A felsoroltakkal nem merítettük ki balkáni eredetű csemegezőlőfajtáinkat, ilyennek tartják a kék ökörszeműt, más néven dodrelabit is, amelyet diónagyságú bogyók tüntetnek ki, s Tótfalun még a szőlőtetű pusztítása előtt is nagyban természetek a fővárosi piac számára, valamint a fűrjmonyszőlőt is, amely tartós, sárga asztali szőlő.

NYUGATI SZŐLŐFAJTÁK csak a XVIII. században kezdtek hódítani nálunk, amikor a magyar arisztokrácia körében elterjedtek a francia merkantilizmus eszméi. Eleinte azonban nem volt nagy jelentőségük, mert nem tudtak kitömi a nyugati példát követő néhány arisztokrata francia stílusú kertjéből. A szőlőtermesztő rendkívül konzervatív, a magyar pedig különösen. A magyar szőlészet legjobb ismerője, Schams Ferenc, külön fejezetben foglalkozik a magyar szőlőtermesztő konzervativizmusával. „Magyarországon — írja ezelőtt körülbelül egy évszázaddal — sohasem vágják ki a szőlőt, hogy azután évek múlva fiatal tőkékkel újítsák meg, mint ez több más szőlőtermesztő ország-

ban szokásos. A megtelepített szőlő évszázadokon át változatlanul marad használatban. A kipusztuló tőkét homlítóssal újítják meg, így követi egyik tőkenemzedék a másikat.“

Ez a szinte egyedülálló konzervativizmus magyarázza meg azt is, hogy Magyarországon a szőlőtetű pusztításainak koráig, tehát a múlt század második felének közepéig, egész szőlővidékek voltak, ahol ugyanúgy rendszertelenül, nem sorban állottak a tőkék, mint az ókori és a középkori szőlőkben. Schams megkülönböztet Magyarországon régi és új szőlőket, s megállapítja, hogy az ország felső részében, vagyis azon a területen, amely a török megszállás határától északra van, kevés kivétellel mindenütt régi szőlők vannak, vagyis olyanok, amelyekben nem sorban állanak a tőkék, csak az ország alsó felében látunk új szőlőket, tehát olyanokat, ahol a tőkék sorban vonulnak a szőlőhegyre. Azt is megállapítja, hogy ezek a szőlők a török megszállás és a felszabadító háborúk alatt kipusztultak, s így kényszerültek a különben nagyrészt új tulajdonosok az új rendszer szerint ültetni a szőlőtökéket.

A reformkorban egyre erősebben jelentkezik nálunk Nyugat hatása a mezőgazdaságban, s így természetesen a szőlészetben is. De még a múlt század első felében is inkább csak a jelszavak hangosak, s a tevékenység inkább nyugati szakmunkák lefordításában merül ki, semmint a példák széleskörű követésében. A magyar csemegeszőlő-termesztés terén is kevés a változás. Mindössze azt állapíthatjuk meg, hogy szőlészeti szakirodalmunkban feltűnik a legkiválóbb francia csemegeszőlő, a Chasselas neve.

Fábián József, a francia szőlészet és borászat megújítójának, Chaptalnak munkáját fordította magyarra, s ebben olvasunk a Chasselasról. Ezért javasolta később Görög Demeter, hogy a Chasselas nevezük magyarban Fábián-szőlőnek. „A Chasselas nevű szőlő — írja Görög — egy a legjobb és legtartósabb asztalra való szőlők közül, amelyet csak százegynéhány esztendővel ezelőtt kezdtek Franciaországból Németországba, s először is a Rajna mellékére általplántálni és Gutedel, Schönedel nevezetek alatt szaporítani. Megérdemli valóban, hogy a két Magyar Hazában is elterjedjen, még pedig igazi magyar név alatt... Néhai nemes Fábián József tisztelt Hazánkfiá volt az, aki magát Chaptal munkájának lefordítására elszánta, s azt két jó nagy kötetben ki is nyomatta. Méltó tehát, hogy mi is a Hazánkba befogadott, jóféle szőlőre az idegen Chasselas név helyébe nemes Fábián érdemes Hazánkfiának becses nevét függesszük, s azt ezentúl Fábián-szőlőjének nevezük.“ Még Molnár István közismert szőlészeti kézikönyvében is olvassuk a fehér Chasselas nevei közt a Nemes Fábiánt.

A szép ajánló szavak ma is olvashatók, de a Chasselas, a legkitűnőbb francia csemegeszőlő csak akkor tudott nagyobb mértékben hódítani Magyarországon, mikor a szőlőtetű a múlt század második felében kipusztította a régi szőlőket, s a szőlősgazdák kénytelenek voltak mindent újra kezdeni. Ekkor már nem maradhattak az ősi homlítósságnál, hanem számot kellett vetniök, hogy újra szőlővel ültetik-e be a hegyet, ami nagy költséggel járt, s további költséget kívánt a szőlőtetű ellen való állandó védekezés miatt, avagy áttérnek a gyümölcs-termesztésre. És ha szőlővel telepítették be a hegyet, most már juttat-

hattak bővebben helyet a magasztalt nyugati, kivált francia fajtáknak, köztük a francia csemegezőlőnek is, a Chasselasnak.

Tudjuk, hogy a szőlőtetű pusztítása következtében öltött egyre nagyobb, korunkban már túlfejlett arányokat a homoki szőlőtermesztés. Mivel azonban a homoki bor elmaradt a hegyi bor mögött, a homokon különös fontossága lett a csemegezőlőtermesztésnek. Ezt különben elősegítette a kor szava is, amely élénk hangon dicsérte az antialkoholizmust, s a figyelmet állandóan a csemegezőlőre igyekezett terelni. Az új bortörvény ismét a hegyvidékre igyekszik központosítani a bortermesztést s kétségtelen, hogy csemegezőlőtermesztésünk jövőben igen nagy szerepet juttat a homoknak.

A múlt század végén, még inkább századunkban, már a fehér és a piros Chasselas lett nálunk is, mint Nyugat- és Közép-Európában a legelterjedtebb csemegezőlő. Száz éven át addig magasztalta a hazai szakirodalom is, hogy a szőlőjét újratelepítő, vagy a homokon új szőlőt telepítő magyar szőlész, tóikor csemegezőlőt ültetett, nem is gondolhatott másra, mint a Chasselasra. A régi magyar csemegezőlők pedig lassankint feledésbe merültek. Csak itt-ott van még hírdendő belőlük, de a korszerű szőlész már nem nézi jó szemmel egyiket sem.

AMIKOR MATHIÁSZ JÁNOS megkezdte munkásságát a magyar szőlészterén, Nyugat-Európában már más kérdések foglalkoztatták a növénytermesztőket, mint nálunk. Itt akkor még azt hitték, hogy kész nyugati fajták átvételével és elterjesztésével meg lehet oldani a növénytermesztés, gyümölcsészet és szőlészeti korszerű kérdéseit. Nyugaton ekkor már kutatták, miképpen lehetne az egyes fajták előnyös tulajdonságait valamiképpen egyesíteni. A növényivaros szaporodásának titkait bontogatva, rájöttek, hogy a természet kezében milyen értékes a növényfajok és fajták keresztezése, s már a XVIII. században valóságos keresztezési láz hevítette a növénynevelőket, gazdákat és kertészeket. Egyesek kiváló eredményeket értek el, pl. a belga Hardenpont új körtefajtájával, Hardenpont téli vajkörtejével, a hollandusok a két nagygyümölcsű amerikai eperből előállított ananász-eperrel, az angol Knight cseresznyéivel nagy feltűnést keltettek. A virágkertészet teljesen rátért a keresztezésekre, egyik újdonság a másik után jelent meg, s a muskátlik, rózsák és a sok más kerti virág mind keresztezéssel előállított mesterséges fajtáival hódította meg a közönséget.

Csak természetes, hogy ilyen korban a szőlő sem maradhatott érintetlenül a kor hatásaitól. A szőlészterben különben is nagy kérdéseket vetett fel az amerikai szőlők hasznosításának célkitűzése. Az európai szőlőnek Amerikában több testvérfaja honos, de ezek bogyoja kisebb, ize silány, sőt kellemetlen. Azt hitték, hogy keresztezéssel értékes fajkeverékeket lehet előállítani az európai és az amerikai szőlőkből. S bár a múlt század második felében a szőlőtetű európai pusztítása egyenesen ráfordította a figyelmet az amerikai szőlőkre, amelyek nem szenvednek a szőlőtetűtől, s így egyes szőlészek a szőlőtetű ellen a védekezést az amerikai és európai szőlők keverékfajtáiban keresték,

eddig ebben a körben a keresztezés nem ért el nagyobb arányú eredményt.

Annál fontosabb volt azonban a szőlészetben az európai szőlőfajták keresztezése. A gazdasági élet óriási méretű fellendülése, a kapitalizmus nagyfokú specializálódást hívott életre a mezőgazdaság minden ágában, a szőlészetben és borászatban is. A meglévőknél sokkal alkalmasabb fajtákra volt szükség, s az új fajtákat természetesen keresztezéssel igyekeztek előállítani, vagy legalább azt a kísérleti fajtaanyagot, amelyből a kívánt tulajdonságú fajtákat kiválogathatják. Eszményi célokat tűztek ki, eszményi borfajtákat és csemegeszőlőfajtákat képzeltek el, s az eszményt mentői tökéletesebben meg akarták közelíteni. Kezdték Franciaországban, de a francia példát csakhamar követték szerte Európában.

Mathiász János 1838 február 22-én született Ádámföldön, Sáros megyében. Apja gazdatiszt volt, a fiú jogásznak ment s a kassai jogakadémiát végezte, majd 1860-ban Abaúj vármegyéhez került, ahol mint főispáni titkár 20 évig szolgált. De a hivatalnoki pálya számára csak külszín volt s az is maradt. A fiatal titkár egyszer csak szőlészeti szakmunkákat kezdett olvasgatni, majd cserepekben kezdett szőlőt nevelni. A szőlészet iránt mutatott érdeklődése csakhamar szenvedéllyé erősödött. Bár Kassa éghajlatánál fogva nem alkalmas szőlőtermesztésre, Mathiász 1866-ban három hold földet vásárolt s ott gazdag élő szőlőfajtagyűjteményt szedett össze. Buzgón tanulmányozta a külföldi szőlőiskolák jegyzékeit, s minden újdonságot meghozatott. Csakhamar 1600 szőlőfajtát gondozott kis szőlőiskolájában.

Mathiász ezzel a kezdő szőlészeti munkásságával bizonyos mértékig kora divatját követte. A francia Chaptal nyomán nálunk már Görög Demeter gyűjtött gazdag szőlőiskolát Bécsben a Kahlenbergen. Gyűjteményéből gazdag anyag jutott Pestre, ahol Mayerffy Ferenc folytatta Görög munkásságát. Majd Schams Ferenc, végül az OMGE tulajdonába jutott a szőlőiskola, amely végül Entz Ferenc igazgatása alá került. Entz így tisztázhatta a magyar szőlőfajták természetrajzi ismeretét, s megállapíthatta a hiteles fajtaneveket, amelyek bozótjában addig lehetetlen volt tájékozódni.

Ez volt a szőlőiskolák központi folyama. A példát azonban kicsiben nagyon sokan utánozták. Pl. Kassán is Munkátsy József műépítész kis szőlőgyűjteményt tartott, s Mathiászt ez a Munkátsy vezette be a szőlészet gyakorlati rejtelseibe. A cserepes gyümölcsfa és szőlő is nagyon divatos volt abban a korban. Nem volt akkoriban számottevő gyümölcskertész és szőlész, aki nem tartott törpefát és törpeszőlőt cserepben. Gazdag gyűjteménye volt cserepes szőlőkből pl. a már említett Entz Ferencnek is, az új magyar kertészet megalapítójának is.

A cserepes gyümölcsfákat és szőlőket természetesen kiállításokon mutatták be. Entz érdekesen mondja el kalandját, amely a Bach-korszakban érte egy bécsi kertészeti kiállításon, ahol páratlanul álló cserepes szőlőgyűjteményét nem tudta értékesíteni a mindenható miniszter szeszélye következtében, s tetemes anyagi kárt szenvedett. Mathiász is ellátogatott cserepes szőlőgyűjteményével Bécsbe 1873-

ban a kiállításra, s csemegezőlőivel elnyerte az első díjat Ennék hatása alatt az orosz cártól kapott ajánlatot, hogy vegye át a krími szőlőtelep igazgatását, de Mathiász nem fogadta el. Mindazonáltal ekkor már kétségtelen volt, hogy jövőjét a szőlészet terén kell keresnie. Egy kassakörnyéki hadgyakorlaton megismerkedett gr. Andrassy Gyula külügyminiszterrel, aki hamarosan felismerte Mathiász tehetségét s meghívta szőlészének. 1881-ben Mathiász megvált vármegyei hivatalától és Kassától, s áttelepedett szőlőiskolájával együtt Szőlőskére, ahol a kereken száz holdas szőlő méltó működési kört biztosított tevékenységének.

Ebben az időben terjedt el nálunk országszerte a szőlőtetű, s okozott akkor még leküzdhetetlen nehézségeket a szőlőtermesztőknek. Ugyanakkor kezdődik nálunk a homokterületek felkarolása, szinte rohamos betelepítése. Kecskeméten ekkoriban kezdte meg munkásságát Katona Zsigmond, szintén a homok szőlőtetűmentességétől is befolyásolva. Mathiász 1889-ben ellátogat Kecskemétre Katonához, s 1890-ben maga is követi a példát, előbb 20, majd még 10 hold földet vásárol a homokon, ahova átköltözik egész fajtagyűjteményével és minden gazdag gyakorlati tapasztalatával.

Kecskeméten teljesen a csemegezőlő nemesítésének áldozta minden idejét. Közben Franciaországban, a magyar szőlészeknek Entz Ferenc óta gyakran járt iskolájában, látta és megtanulta a szőlőkeresztezést, s ennek hatása alatt célul tűzte ki eszményi csemegezőlőfajták előállítását. Bort is szűrt és igyekezett a homoki bor hírnevét öregbíteni, de ez a tevékenysége csak a szőlészettel járó elkerülhetetlen mellékfoglalkozás volt. A sors hosszú étellel áldotta meg, 1921 decemberében hunyt el 82 éves korában. Ebből 30 évet töltött Kecskeméten, s a három évtized alatt százával állította elő az új csemegezőlőket a nyugati törzsfajtákból, kipróbálta, válogatta azokat, hogy mentői jobban megközelíthesse célját, az eszményi csemegezőlőfajtát.

Fajtagyűjteménye nem pusztult el. Az állam 1926-ban megvásárolta az egész kis homoki birtokot, s most M. Kir. állami Mathiász János szőlőtelep néven szakszerű vezetés alatt folyik ott a félszázaddal ezelőtt megkezdett szőlőnemesítési munka. Mathiász valami 180 új szőlőfajtát hozott forgalomba, a Mathiász-telepen ezek közül kereken 80-at tartanak fenn. Jelentőségük mindenesetre még csak a jövőben alakul ki és dől el, amikor a nálunk ma még mindig egyeduralkodó Chasselasszal a Mathiász-féle új csemegezőlőfajták az életben kelhetnek versenyre. Mathiász törekvése és munkássága annyira új volt a magyar szőlészetben, hogy jelentőségét ma még meg sem határozhatjuk mindenben. Hatásának meg kell majd mutatkoznia az egész magyar gyümölcsészetben, ahol csak napjainkban kezdődik vajmi szerény mértékben a céltudatos fajtakeresztezés.

Az új magyar csemegezőlőfajtákat Mathiász, noha nyugat-európai szőlők keresztezésével nyerte, történeti magyar nevekre keresztelte. Egyesek ma már közismertek, noha még mindig csak kis mértékben termesztik. Esetleg azonban külföldön elterjedtebbek, mert Mathiász külföldi összeköttetéseket szerzett és tartott fenn, hogy mindenünnen szerezhessen szőlőfajtákat. Legnevezetesebb Mathiász

csemegeeszőlői közt a Csaba gyöngye, amelyet a Bronnerstraube és a Muscat Ottonel keresztezéséből állított elő. A legkorábban érő szőlőfajtánk, ez nyitja meg a csemegeeszőlő idényét. Külföldön is elterjedt. Még az olaszok is elismerik jelentőségét. Jellegzetes muskotályos zamata a Muscat Ottonel öröksége. 1900-ban hozta piacra Mathiász az Erzsébet királyné emléke nevű csemegeeszőlőt. Többszörös keresztezés eredménye. Előbb a Chasselas Queen Victoria Withe és a Raisin de Calabre keresztezéséből nyerte az Ezeréves Magyarország emléke nevű fajtát, amely azonban inkább csak mint új fajták egyik szülője vált be. Ezt keresztezte Mathiász a Duke of Buccleuch nevű szőlőfajtával, s az eredmény lett az említett Erzsébet királyné emléke. Jól szállítható, sokáig eltartható, szép külsejű, igen nagy és hosszúkás bogyójú, lágyan ropogós húsú csemegeeszőlő. Ezután Mathiász az Erzsébet királyné emléke fajtát keresztezte a legkorábbi fajtájával, hogy nagybogyójú korai csemegeeszőlővel lephesse meg a piacot. A kísérlet sikerült, s 1911-ben piacra hozhatta a Szőlőkertek királynője nevű új fajtát, amely korai érésű, nagyfürtű, nagy és hosszúkás bogyójú, jellegzetes zamatú, szállításra is alkalmas csemegeeszőlő. Azt tartják, hogy a Szőlőkertek királynője Mathiász szőlőnemesítési munkájának legértékesebb eredménye, valóságos csúcsteljesítménye.

Ha Mathiász kiváló csemegeeszőlőfajtáinak tulajdonságait tekintjük, feltárul előttünk szőlőnemesítési munkásságának célja és értelme. Abban a korban, amikor nálunk mindenki szinte kizárólag Chasselas-fajtákat ültetett, s ezzel a magyar csemegeeszőlőtermesztés rendkívül egyoldalúvá lett, holott hajdan, mint láttuk, nagyon változatos volt csemegeeszőlőink sorozata, Mathiász világosan meglátta, hogy továbbra is törekednünk kell a változatosságra a csemegeeszőlőtermesztésben, s olyan új fajtákkal hódítani meg a piacot, amelyek a kivitel céljaira is megfeleljenek. Ma már mindenki tudja, hogy milyen nagy fontosságú csemegeeszőlőkivitelünk, de jelentőségét Mathiász már akkor felismerte és a szőlőnemesítésben le is vonta, amikor nálunk ezt még senki sem sejtette.

A világpiacon, a középeurópai piacokon is, ma ádáz verseny folyik, s a győztes az, aki a legszebbet, legjobbat, legolcsóbbat, szóval a legversenyképesebbet hozza piacra. A középeurópai piacokon újabban főként az olasz és a bolgár csemegeeszőlőkkel kell felvennünk a versenyt. A bolgárok Afuz Alijukkal arattak diadalt, az olaszok nemcsak régi ismert nagybogyójú, szép fajtáikkal, hanem újabb, keresztezésekkel előállított fajtákkal is, amelyek közt kivált Pirovano új fajtái nevezetesek. Olyan korban, amikor csak az a csemegeeszőlő versenyezhet a világpiacon, amelynek minden fürtje kiállítási remek, minden bogyója külön gyönyörűsége a szemnek és a száznak, méltán érdemel elismerést Mathiász munkássága, aki a magyar csemegeeszőlők közt is nagyfürtű, nagybogyójú, tartós, jól szállítható, különleges zamatú korai, középérésű és kései fajtákat akart és tudott előállítani.

Azt olvastuk azokban a megemlékezésekben, amelyek Mathiász János emlékének hódoltak, hogy szőlőnemesítésünk úttörője nem teremtett iskolát példájával. Ezt az állítást nem fogadhatjuk el. Mathiász óta több szőlőnemesítő foglalkozik nálunk a szőlő kereszte-

zésével. Azt mondhatjuk, hogy a fejlődés nem maradt el. Már az is nagy eredmény, hogy Mathiász legkiválóbb új fajtáinak gyengéit is felismerték, s törekednek e fajták további nemesítésére. Például tudjuk, hogy a Csaba gyöngye nem eléggé egységes, más és más szőlőtermesztő egymástól többé-kevésbé eltérő alakjait tartja. Szükséges tehát az eltérések összegyűjtése s a legértékesebbnek kiválogatása.

Külön is ki kell emelnünk Mathiász János követői közül Kocsis Pál nevét. Mint föntebb láttuk, Mathiász követte kora szellemét s a nyugattól várta a magyar csemegezőlő megújódását. Elmondtam azonban, hogy már régi századokban voltak balkáni származású, de kiváló csemegezőlőfajtáink. Ezekkel Mathiász nem foglalkozott. Egyedül a későbbi kövidinka keltette fel érdeklődését, amely a török kitakarodása után különösen a homokon terjedt el. Ezt azért használta fel több keresztezéshez, amelyek új eredményeit mindig Kecskemét nevével jegyezte, hogy különleges homoki fajtákat nyerhessen. Legértékesebbnek tartják ezek közt a Kecskemét virága nevű fajtát. Kocsis Pál felismerte a hazai, vagyis balkáni úton hozzánk jutott régebbi és újabb szőlőfajták jelentőségét, s ezeket keresztezi részben nyugati fajtákkal, részben Mathiász fajtáival. Értékesnek tartják Kocsis új fajtái közül az Irsai Olivér korai muskotályt, amely a Csaba gyöngye és a pozsonyi fehérszőlő keresztezése, és a Julius Caesart, amely pedig a Csaba gyöngye keresztezése a piros Chasselasszal. Mindkettő korán érlik, utóbbi jó évben már július közepén.

Mathiász példája tehát él és szelleme itt munkálkodik a magyar szőlészek közt. Miként ő kezdte, most már többen várják a keresztezéshez szükséges kis eszközökkel a szőlő virágzását, hogy meggyűjtve egyik fajta virágporát, megporozzák vele valamely más fajta virágjának termőjét. Azután papírzacskóval zárják el a külvilágtól a megtermékenyített fűrtöt, amelynek magjaiból új, értékes szőlőfajtákat remélnek. S amikor a magyar szőlészek legkiválóbbjai így munkálkodnak a magyar csemegezőlő további nemesítésén, ilyenkor szőlővirágzás idején áldó emlékezettel gondolnak az úttörőre, Mathiász Jánosra.